Wolgatatarische Zeitung „Idel-Ural“

Idel-Ural

14 (71) Tatar legionьnьꞑ atnalьq gəzitəse 8. Aprel 1944

Ber yk məqsatkə, ber yk xoquqta kɵrəşycelər

German armiəsenenꞑ baş komandirь Adol'f Hitler, kyꞑellelər qəskəre başlьqь — atlь qəskərlər generalь Köstringnьꞑ, kyꞑellelər qəskəre safьnda bulqan bɵten kyꞑellelərgə həm şulaj uq german qəskəre byleklərendə xezmət ityce kyꞑellelərgə german qəskəre jɵretkən ajrьmlьq (dərəçə) bilgelərе kerty turьndaqь təqdimen tormьşqa ytkərergə yzeneꞑ rizalьqьn belderde. Şunьꞑ belən bergə, kyꞑellelərneꞑ qajsь milləttən buluьn kyrsətyce uꞑ quldaqь bilgelər qaldьrьlacaq. Bu milli bilgelərne, kyꞑellelər belən bəjləneşləren kyrsəty ɵcen, kyꞑellelər bylegendə xezmət ityce german soldatlarь həm ofitserlarь da jɵrtələr. Kiləcəktə kyꞑellelərneꞑ baş kiemendəge kokarda hərber millətneꞑ yzenə xas bulqan tɵstə eşlənəcək.

Bu jaꞑa tərtipne tormьşqa aşьru tybəndəge jul belən baracaq: yzlərenə jɵklətelgən vazifalarnь tieşle sьjfatta ytəgən həm yzləren sələtle komandirlar itep tanьtqan kyꞑellelər ofitserlarьna, şulaj uq unterofetserlarьna, xərbi bylek başlьqlarьnьꞑ təqdime bujьnca, tiz arada german qəskərlərendə bulqan xərbi dərəçəne alacaqlar. Qalqan ofitserlarqa, unterofitserlarqa yzləreneꞑ xərbi belemnəren arttьru həm kiꞑəjty ɵcen xərbi kurslar acьlacaq. Alar doşmanqa qarşь kɵrəştə yzləreneꞑ batьrlьqlarьn, turьlьqlarьn kyrsətergə tieşlər. Kursnь təmamlaqac, alarqa da şulaj uq german qəskərlərendəge dərəçə bilgelərе bireləcək. German komandirlarь elektən yk, frontta qatnaşucь kyꞑellelərgə suqьş şartlarьnda tieşle xərbi belem biry həm belemne arttьru avьr buluьn kyrsətep ytkənnər ide. Xəzer bu çiteşsezlek betereləcək həm german komandalьqь kursta qatnaşucь kyꞑellelərneꞑ tьrьşьp uqularь arqasьnda yzləreneꞑ xərbi belemnəren arttьracaqlarьna ьşanьcьn beldera.

Fjurerneꞑ bu mɵhim qararь, anьꞑ tarafьnnan kyꞑellelərgə zur ьşanьc buluьn kyrsətə. Kyꞑellelər yzləreneꞑ batьr kɵrəşcənlekləre, ideallarьna turьlьqlь bulularь belən yzləren german komandirlarь aldьnda iꞑ jaxşь jaqtan tanьttьlar həm Fjurerneꞑ ьşanьcьna iə buldьlar.

Bu ьşanьc — Fjurerneꞑ kyꞑellelərgə qarata zur xɵrməten beldera həm ul kiləcəktə kyꞑellelərneꞑ yz allarьndaqь burьclarьn insaf belən ytəjəcəklərenə ьşana.

Bygengе kɵndə kyꞑellelərne german qəskərlərе belən ber dərəçədə tigezləvneꞑ nigezen dɵres aꞑlav ɵcen tybəndəge tarixi misallarnь qarap ytik.

German ofitserlarьna həm unterofitserlarьna dus millət xalьqlarьna yzləreneꞑ xərbi təçribələren biry barь tik bygenge suqьşta kilep cьqqan nərsə genə tygel. Finləndiəneꞑ xəzerge ofitserlarьnьꞑ kybese yzləreneꞑ xərbi belemnəren berence mərtəbə 1915—1918 ncь jьlqь suqьşta Germaniə ilendə aldьlar. Əle monnan bernicə jьl elek Ispaniədə grazdannar suqьşь barqan vaqьtta, german qəskərlərе ber jaqtan ispan kyꞑellelərе belən qulqa-qul totьnьşьp bol'şevizm qurqьnьsclьqьna qarşь azatlьq ɵcen kɵrəşycelərgə jardəm itkən bulsalar, ikence jaqtan german xərbi instruktorlarь jardəme belən Ispaniəneꞑ milli xərbi komandalьq korpusьn tɵzərgə mɵmkin buldь. Bu juqarьda kyrsətelgən ike vaqiqədə german qəskərlərе dus millətlərgə, alar yzləreneꞑ azatlьqьn yz qul kɵclərе belən saqlarlьq dərəçəgə çitkəncegə qədər jardəm itylərеn taşlamadьlar.

German xalqь yz ile ecendə, yz təçribəsendə tɵple rəveştə bol'şevizm qurqьnьsclьqь belən tanьştьlar. Jьllar bujь barqan avьr kɵrəştə Adol'f Hitler yzeneꞑ vatanьn bol'şevizm qurqьnьsclьqьnnan qotqarьp qala aldь, Germaniəneꞑ xuçalьqьn həm çəmqiət tormьşьn cəcək atuqa jynəltte. Ingliz-amerikalьlar belən berektəş bulqan bol'şevizm Germaniəneꞑ bu uꞑьşlь çimeşen juq itərgə teli. Bu — suqьşnьꞑ tɵp tamьrь bulьp tora.

Sovetlar sojuzьna qarşь suqьş başlanqannan soꞑ, xəzer bik kyp azcьlьq millətlər də, Adol'f Hitler Germaniəşe bu avьr kɵrəşne ber yz xalqь ɵcen genə tygel, ə şulaj uq bol'şeviklarnьꞑ azcьlьq millətlərneꞑ azatlьqьn, milli yzencəlegen beterergə teləvlərenə qarşь kɵrəşyen acьq aꞑlьj başladьlar.

Millionlaqan kyꞑellelər Jevropa ɵcen həm bol'şevizm sistemasьn teləməvce xalьqlarnьꞑ kiləcək azatlьq jazmьşь ɵcen kɵrəşcelər safьna bastьlar. Alar Germaniəneꞑ jardəme belən ajrьm milli byleklərgə ojьştьlar həm anьꞑ jardəme belən xərbi ɵjrəny yttelər. Ike ara berdəm telək nigezendə, başta bulqan kimceleklərеn beterdelər. Bu ajrьm kimceleklər, aꞑlaşьlmavcьlьqlar kybesencə ike arada telne nacar aꞑlav arqasьnda kilep cьqqannar ide. Şuꞑa kyrə mɵmkin qədərе kyꞑellelər byleklərendə milli komandirlar xəzerləv eşe alьp barьldь. Xəzer ul komandirlar tieşle təçribə alqannan soꞑ german komandirlarь belən ber dərəçədə bulacaqlar.

Kɵncьqьş kyꞑellelər byleklərenеꞑ ojьşuь həm ysye şul uq jullar belən buldь. Ləkin anь tormьşqa aşьru kyp kenə avьrraq ide. German xalqьnьꞑ berence bɵten dɵnja suqьşь vaqtьnda tulь jəşkə çiteşkən olьraq buьnь, yzeneꞑ jəşlegendə iske Russiə həm anьꞑ xalьqlarь turьnda məktəplərе arqьlь, jəisə yzləreneꞑ jɵrylərе vaqtьnda şəxsən tanьşularь arqasьnda kyp kenə nərsələr beldelər. Alar bu ilneꞑ tarixьn, mədəniəten, xuçalьqьn ɵjrəndelər. Alar XIX ncь jɵzdə Russiə kiꞑ buşlьqlarьnьꞑ bik kyp suqьş qьrlarьnda germanlьlar belən Jevropa xalьqlarьnьꞑ berlektə suqьşqannьqlarьn jaxşь beləlәr ide.

Bol'şevizm Russiədə xakimiətne yz qulьna alqac azatlьqqa həm milli yseşkə taban bulqan hər tɵrle omtьlьş ta tɵrle jullar belən bastьrьla başlandь. Ber genə germanlь da, elekke jьllardaqь kebek, irken rəveştə Sovet ile bujьnca jɵri almьj başladь həm şunlьqtan ilneꞑ xəzerge xəle turьnda ber tɵrle fiker də tɵzi almadь. Əgər də Sovet tyrələrenə kirəkle tabьlmasa, ber german kitabь da bu ilgə ytep kermi ide. Şulaj uq Sovetlar sojuzь vəkillərenə də milli sotsializm Germaniəse belən tanьşьrqa, bu ildə Adol'f Hitler sotsializmьsь tufraqьnda ireşelgən uꞑьşlьqlarnь yz kyzlərе belən kyrergə mɵmkinlek birelməde. Bu şartlarda bik kyp aꞑlaşьlmavcьlьqlar cьquь, german qəskərieneꞑ sovetca kiengən həm yzenə qarşь suqьşucь hərber qəskəridə bol'şeviknь kyrye ber də qəçəp tygel.

Vaqьt ytye belən bez jalqьşlar ɵstendə ɵjrəndek, ləkin bol'şevizm tarafьnnan Russiədə tudьrьlqaꞑ nətiçələrne fəqət aqrьnlap qьna beterergə mɵmkin. Bol'şevistik tərbiə, əsirlektə bulьnu, telne belməv həm hər ike jaqnьꞑ da ikence ilne bik az bely — bolar barsь da kɵncьqьş xalьqlarьnьꞑ bol'şeviklarqa qarşь kɵrəşer ɵcen alarnь xərbi byleklərgə ojьştьrьrqa teləvlərеn həm ixtiarlarьn tormьşqa aşьruda qiьnlьqlar tudьrdь. Moꞑa taqьn da, kɵncьqьş milli legionnar tɵzelye qurqьnьcьn bol'şeviklar tiz aꞑlap, bɵten mɵmkinleklərе belən bu byleklərgə kerep qalьrqa həm yzləreneꞑ vəkillərе arqьlь bu eşne ɵzərgə tьrьştьlar. Bez bu omtьlьşnьꞑ kyp kenə ocraqlarda barьp cьquьn bik jaxşь beləbez. Saflarnь tazalav nətiçəsendə ьşanьcsьz keşelər alьp taşlandьlar. Əgər də bez bu byleklər berence tapqьr ojьştьrьlqan caqlarda nicek buluьn həm xəzerge kɵndə nicek ikənen iskə tɵşersək, zur uꞑьşlьqlarqa ireşelgən buluьn acьq belerbez. Bergələp eşləvneꞑ iꞑ jaxşь dəlile həm iꞑ jaxşь rəxməte bulьp julbaşcьnьꞑ tanuь tora.

Şulaj uq xəzerge kɵndə də kɵce həm zur əşlərebezdə eşlənergə tieş nərsələr kyp əle. Ləkin ber nərsə hic şiksez: ul da bulsa — kyꞑellelər arasьnnan ьşanьcsьz, jaraqsьz bulьp əjdə

Bitaraf Şvetsariə şəhərenə hava hɵçyme

Amerika hava gangestrlarь 1 nce apreldə irtənge səqət 11 də bitaraf Şvetsariəneꞑ Şaffgauzen şəhəren bombaqa tottьlar.

Amerika ilcese Garrison, Şvetsariəneꞑ tьşqь eşlər ministrьna, bu hɵçym barь tik „qajqьlь xata“ arqasьnda qьna bulqan dip aꞑlatьrqa teli. Kɵndezge acьq havada nicek jalqьşьrqa mɵmkin soꞑ? Kiresencə, bu hɵçym — aldan ujlav, plan bujьnca ytkərelgən javьz terror buldь.

Irtənge səqət 11 də Rein jьlqasь bujlap Amerika ocqьclarь Şaffgauzen şəhərе ɵstenə kilep çitələr. Ocqьclar tɵrkeme şəhər urtasьna kilep çitkəc, aldaqь ocqьc signal birə. Bu signaldan soꞑ tьnьc şəhər ɵstenə çimergec həm jandьrqьc bombalar java başlьj. Ocqьclarnьꞑ berence tɵrkeme yzləreneꞑ bombalarьn taşlap betergəc, şəhər ɵstenə ikence tɵrkem kilə, ləkin ikence tɵrkem bomba taşlamьj. Ber azdan şəhər ɵstenə amerikalьlarnьꞑ ɵcence tɵrkeme kilə. Bu ocqьclar tɵrkeme, berence tɵrkemgə qaraqanda da kybrək bombalar taşlьj. Qьsqa vaqьt ecendə bɵten şəhər qara tɵten, ut ecendə qala həm şəhərneꞑ kyp binalarь çir belən tigezlənə. Tьnьc xalьq arasьnnan 271 keşe ylə.

Bɵten Şvetsariə mətbuqatь, bu javьzlarca jasalqan terrorqa qarşь yzləreneꞑ nəfrətlərеn belderələr. „Şvetsariə“ ismendəge gəzitə: — Kyp buьnnarnьꞑ jьllar bujь salqan kɵce, mədəniət binalarь bernicə minut ecendə juq iteldelər, — dip jaza.

Hɵçymnən soꞑ Şvetsariə xɵkyməteneꞑ aşьqьc utьrьşь caqrьldь həm utьrьşta tieşle diplomatik adьmnar qabul itelde. Şvetsariə xɵkyməte, barь tik maddi zararlarnь tylətү belən genə qənaqətlənmicə, amerikalьlardan kiləcəktə bu „jalqьşlьqlar“nь buldьrmavqa garantiə birylərеn taləp itəcək.

Eşcelər batalionьndaqь, tɵrek-tatar legioncьlarь Greifswald Qorьltajьna yzləreneꞑ vatannь iskə tɵşeryce eşləren kyrgəzməgə alьp kildelər. Rəsemdə: kyrgəzməne acu vaqtь. Uffz. Philipps fotosь

40 Zsn 55 624

berseme, ikenceseme sьqsьn, alarnьꞑ barьber qomumi barьşnь yzgərtə almajacaqlarьna, kencьqьş kyꞑellelər legionnarь jəşəv kecenə iə həm suqьşcan ruxlь bulularьna bez nьq ьşanabьz. Bu kyꞑellelər legionnarьnьꞑ qorallanularьna, øjrənylərenə həm də bol'şevizm belən anьꞑ berektəşe ingliz-amerikalьlarqa qarşь qomumi kerəştə yz xalqьnьꞑ aldьnqь suqьşcьlarь bulularь burьcьn aqlavlarьna german komandalьqь bətən kece belən jardəm itəcək.

Ildən həm tuqannardan jьraqta bulu hərbər kencьqьş qəskərie tarafьnnan avьr kicerelyen german qəskərlə jaxşь belə. Şunlьqtan german qəskəre, julbaşcьnьꞑ teləve bujьnca, bezneꞑ qomumi doşmannarьbьznьꞑ ytkərgən caralarьna qapma-qarşь bularaq, suqьşnьꞑ bøten avьrlьqьn yz østenə aldь. Ul hər vaqьtta da kyꞑellelər byleklərə aldьna suqьşcan burьclarnь, jəisə saqlanu bujьnca bulqan burьclarnь suqьşcan xəzerleklərenə həm qorallanularьna qarap qujarqa tьrьşa. Kyꞑellelərneꞑ yz xalьqlarь ecennən cьqqan ofitser həm unterofitserlar komandalьqь astьnda qomumi kerəştə bulularь bujьnca tabiqi teləkləren kyzətep, german qəskəre monь yz qulьndaqь məmkinleklərdən cьqьp tormьşqa aşьra.

Yz' xalьq ecen kerəşergə teləvce kyꞑellegə, almaşьnucь xərbi bəxetkə qarap, yzləren bik aqьllьqa isəpləvce tьnьc tabiqatle kypcelekkə qaraqanda hər qajcan da avьrraq bula. Bu keşelər ber nərsəgə də ьşanmьjlar, alar fəqət yzləreneꞑ şəxsi fajdalarь turьnda qьna ujlьjlar. Xalьqlar tarixь, kiləcək fəqət batьrlarqa qьna tieşle dip bezne øjrətə. Keşe ecen burьcьsьz ber terek xoquq ta juq. Əgər də xəzer kyꞑellelər german qəskərilərə belən tigezləngənnər ikən, alar, hic şiksez, xərbi namusqa germanlь duslarьnnan kim riqajə itməvləren isbat itərgə telərlər.

Iman, ьşanu, kerəş — bezneꞑ qomumi burьclar həm jəkləmələr bulьp toralar. Bezneꞑ xalьqlarnьꞑ qomumi çiꞑye bezneꞑ qomumi məkafətebez bulьr!

Inglizlər belən amerikalьlarnьꞑ səjasi heçyme həm suqьşnьꞑ cьn jøze

Kyptən inde London belən Vaşington, bitaraf həm Germaniəgə berektəş illərneꞑ xəzerge vaqьtta totqan tьşqь səjasətləren yzgərtergə, şulaj uq alarnь yz jaqlarьna əjlənderergə teləp, yzlərenə xas bulqan səjasi jøzləren acьqtan-acьq yzgərtep mataşalar. Moꞑa dəlillər bik kyp.

Kyptən tygel genə alar, ber nindi səbəpsez Ispaniəgə benzin kertyne tuqtatьp, iqtisadi qьsu aşa səjasi unьşlьqqa ireşergə telədelər. Ləkin mondьj tupas səjasi adьmqa qarşь ispan xekyməte həm ispan xalqь ьşanьclь nьq juldan torьp çavap birgəc, alarnьꞑ ujlanqan məkerle planь barьp cьqmadь.

Şulaj uq Britan xərbi missiəse, Tərkiədən hava bazalarь alьrqa — monьꞑ kebek xərbi məs'ələlər bujьnca Ənqaraqa kilep, Tərkiəneꞑ bitaraflьqьn bozarqa telədе. Tərek səjasətcelərenen məs'ələgə ajьq qaravlarь aldavqa nigezləngən Britan vəqdələrennən keclerək buldь: səjləşylər nətiçəsez ezelde.

Şulaj uq ingliz-amerikalьlar Finləndiəneꞑ bol'şevizmqa qarşь kerəşen „qəharmannarca" dip, 1939 ncь jьlda mətbuqətlərendə jazqan bulsalar, xəzer inde alar Finləndiəgə milli bəjsezlegennən cьqarqa, Sovetlarqa qul birergə quşьp jazalar. Yz məstəqillege øcen batьrlarca tuqtavsьz kerəşep kilə torqan fin xalqьna Məskəv belən solьx jasarqa basьm jasьjlar. Germaniəneꞑ başqa berektəşlərennən Vengriə belən Rumьniəgə də mondьj ruxta basьm jasalsa da, alar kətkən nətiçəne birmədе.

Bolardan tьş alar kencьqьştaqь, Italiədəge frontlar, şulaj uq moꞑar caqlь eşkə aşmaqan Jevropaqa basьp kerylər həm Germaniəgə hava heçyme jasavlar xaqьnda qabartьlqan jalqan ujdьrmalar taratalar. Bolar aşa suqьş qьrlarьndaqь yzləreneꞑ unьşsьzlьqlarьn qaplarqa, xalьqnьꞑ kyzen bujarqa aşьqtьlar.

Bøjek german qəskəreneꞑ qaqşamas kece suqьş xərəkətlərə barqan çirlərdə yzen bik acьq tanьttь, alar kyꞑelenə avьr borcu saldь. Şulaj itep, arzanlь çiꞑel jul belən alarnьꞑ səjasi həm xərbi unьşlьqlarqa ireşergə kecəvnylərə həlakətkə ocrьj, tar-mar itelə. Xətta bu xaqta Angliəgə jaqьnraq illər də jəşerni jazalar. Alardan berse Şvetsariə, Amerika belən Angliəneꞑ Italiədə qullana torqan strategik metodlarьnьꞑ qəmələgə aşmavьn acьq jazьp ytə. Monьꞑ kebek kyp kenə bitaraf illər: „Rimgə kyp jullar barsa da alardan iꞑ nacarь Nettuno arqьlь", — digən fikerne qabatlьjlar.

Kencьqьş frontь da ingliz-amerikalьlarnь tьnьclandьrmьj. Ozaq vaqьtlar ecendə avьr kerəşlər, kyp ylemnər aşa bol'şeviklar ber qədər çir alsalar da, yzlərə ujlaqan strategik əzeklek jasavqa — german saqlanu kecen qurqьnьc astьna qaldьra alqanь juq, ul bulmas ta!

German komandasьnьꞑ kencьqьşta totqan julь saqlanuqa kycydə kecne bik az sarьf ity arqьlь zur unьşlьqlar belən eşkə aşь. Cөnki xəzerge vaqьtta kencьqьşta ber nindi xəl itkec operatsiələr jasalmьj, tik xəl itkec vaqiqələrgə kec kenə tuplanьla.

German xalqьnьꞑ batьr həm yzen nьq tota belye arqasьnda, german xalqьnьꞑ ecke køceneꞑ qarşьlьqьn qaqşatьrqa teləgən terrorlarca hava heçymnәre ber nindi də nətiçəgə ireşə almadьlar. Monь isə ingliz-amerikalьlarnьꞑ mətbuqətlərə yzlərə yk jəşerni jazarqa məçbyr buldь.

Juqarьda sanap ytelgən dəlillər London belən Vaşingtonnьꞑ jalqan agitatsiələre bitaraf illərne də, Germaniəgə berektəş illərne də ьşandьra almavьn raslьjlar.

Jevropada yz tə'siren buldьrьrqa teləgən Məskəv soravьna Angliə belən Amerikanьꞑ hər vaqьt diərlek ujaj çavap birye bitaraf illərneꞑ xalqьna bik nьq tə'sir itte, alarqa bu xaqta jaxşьlap ujlarqa quştь.

Germaniə juqarь komandalьqь, ingliz-amerika hava kecləreneꞑ Germaniə şəhərlərenə terror heçyme jasaqan vaqьtta mart ajьnda 1234 ocqьcnьꞑ bərep təşerelgənlegen xəbər itə. Şularnьꞑ kybese dyrt motorlь ocqьclar.

Adol'f Hitler belən Stojəmi arasьnda telegramma alьşular

Vengriədə jaꞑa xekymət tøzelye unajь belən ministr-prezident həm cit il eşlərə ministrь Stojəmi, Adol'f Hitlerqa telegramma çibərde. Stojəmi yzeneꞑ telegrammasьnda Vengriə xekyməteneꞑ həm Vengriə xalqьnьꞑ Germaniəgə, bərence døn'ja suqьşьnda uq kyrsətkən, ə bygen bol'şevizmqa qarşь suqьşta, anьꞑ menəsəbət belən qoral bujьnca tuqanlьqta torqanьn belderde. Adol'f Hitler, kiləcəktə jaꞑa unьşlarqa ireşyen teləp Stojəmigə çavap telegrammasь çibərde.

Hindstanda suqьş xərəkətlərə

Japon xəbərlərenə qaraqanda, xəzerge vaqьtta bøten jaqtan kisep alьnqan britannarnьꞑ tөp kecləreнə betergec heçym jasav maqsadь belən Japon qəskərlərə Imfel tirəsenə tuplanalar. Suqьş xərəkətləreneꞑ qan julь bulqan Imfel Kaşim julь japonnar tarafьnnan kisep alьnqan. Bu julnь kisydə tiz xərəkət ityce kolonna artьnnan Japoniəneꞑ başqa kecləre xərəkət itə. Alar inde 26 ncь martta Imfelneꞑ tønjaqьnaraq iꞑ məhim suqьş qьrьn yz qullarьna aldьlar.

German qəskərlərə kencьqьş frontьnda okop xəzerlilər

Ocraşu

OCERK

S. ƢAPTULLA

(Axrь. Başь gəzitəbezneꞑ uzqan sanьnda)

Tøn. Belorussiə urmanь. Zəjni tormьş belən ylem arasьnda qaldь. Kem qəjeple? Ni øcen? Gəvdəse xərəkətsez qalsa da, xisc ocьsz-qьrьjsьz xial ecendə: — Əj qojaş, taqьn ber genə mərtəbə bəqremne jьlьtьrsьnmь? Anьꞑ xislərə ylem belən kerəştelər, fikerlərə uzqannarqa qajttь. Menə Qaban kyle. Jəmle kic. Kyl bujьnda søjgəne Zifa belən . . . Alda tьn kyl. Kyktə aj . . . Mərxum ətise . . ., ənkəse . . ., tuqannarь . . . Zəjnineꞑ xəle nacarlana. Ylem belən anьꞑ arasьnda ara tarajdь. Urmandaqь qoşlar, ysemleklər də monь sizde şikelle. Kinət qoşlar şatlьq belən sajraştь. Xəzer alar Zəjnineꞑ ylem kyperennən tormьşqa jul totacaqьn belderə kebek.

Əkren genə taꞑ ata. Menə şul taꞑ tьnlьqьn bozьp, Zəjnine palatkaqa salqan xəldə, ike soldat søjri. Alarnьꞑ aldьnda feldwebel Filips bara.

Zəjni kyzləren acu belən døres kyryenə ьşanmadь. Əllə tøş, əllə . . .? Øj ece. Anda bernicə keşe jata. Quzqalmaqcь buldь, ləkin bøten təne avьrta. Sonьnnan ul german lazaretьnda jatqanьn belde.

Inde Zəjnineꞑ xəle kønnən-køn jaxşьra. Başta aşap-aşap tujmasa, soꞑqaraq jøze tuqlьq belən balqьdь. Vrac janьna køn də kilep jørgən ber taza germanlьnь bygen ul kyrye belən tanьdь. Kyptənnən belgən kebek aꞑa qarap jьlmajdь. German feldwebele, nərsəder aꞑlatьrqa teləp, barmaqь belən ber yzenə ber Zəjnigə tørtep kyrsətte. Zəjni aꞑlamadь.

Atna ytkəc, Zəjni sələmətlənde. Andaqь german soldatlarь: — Zəjni, wieder gesund?, — dip endəştelər. Tik ul hər bersenə, telsez kelep kenə çavap qajtara aldь.

Atna azaqьnda tege taza feldwebel Zəjnine yze belən alьp kitte. Avьl citendəge ber øjgə kergəc, barmaq belən kyrsətep, Zəjnigə cişenergə quştь. Zəjni şiklənde: — Tanavьmnь kisməkce bulalarmь, — dip qurьqtь. Ləkin muncaqa barьp kergəc, jøze allandь. Tirən sulap qujdь.

Ber səqəttən soꞑ, Zəjni inde german xərbi kiemendə, yz aftomatь belən, major janьna kergəc, bik qavşadь.

— Sez tatarmь?, — dip, majornьꞑ saf rusca endəşyenə:

— Əjje, iptəş!, — dip, çavap qajtarqac:

— Bezdə hər keşegə əfənde dip əjtələr. — dide major. Major aꞑa berence dønja suqьşь, Russiədə əsirdə bulqanlьqьn søjləde. Ul tatarlar turьnda bik jaxşь ujda bulьp cьqtь. Tatar jegetləreneꞑ buldьqlьlьqьn həm zirəklegen maqtadь. Tatarlarnьꞑ qunaqcьl xalьq bulularьn da jaxşь belə ikən.

Şul kønnən Zəjni majornьꞑ ordenarьsь bulьp xezmət itə başladь. Ul germannarqa bik tiz iələşte. Feldwebel anь køn sajьn kyrmicə ytmi ide. Zəjni german telen aꞑlьj başlaqac, nicek feldwebel kyzətydən qajtьp kilgəndə, anьꞑ coqьrda qanqa bujalьp jatqanьn kyrep, alьp qajtьrqa bojrьq birgənlegen də çentekləp søjləde. Søjləp betkəc, feldwebel: — Es war so!, — dip, Zəjnineꞑ çilkəsenə suqьp qujdь. Şunnan başlap Zəjni feldwebel Filipsqa: — Qajcan da bulsa, ber jaxşьlьq kyrsətergə burьclьmьn, — dip ujladь. Ьşanьc kønnən køn arttь. Ul inde ştabqa həm başqa çirlərgə mototsiklit belən paketlar jørtə. Major anьꞑ tøgəl həm çitez bulusьna bøtenləj ьşandь.

Ike aj camasь vaqьt uzqac, Zəjni partizannarqa qarşь kerəşyce tatarlar bylegenə kitərgə bojrьq aldь. Anьꞑ bəxtenə, feldwebel Filips, şul bylek komandirьna jardəmce bulьp, bergə barьrqa tieş buldь. Savbullaşqanda, major yzeneꞑ Vejmar şəhərendə jəşəgən qailəseneꞑ adresьn birde. Jal alqac, turьdan-turь yzenə qunaqqa kilergə caqьrdь.

Ike atlь jeget avьlnьꞑ tønjaqьna jul aldьlar . . .

★

Belorussiə urmannarьnda taralqan partizannarnьꞑ avьllarnь jandьrub həm igencelərne talav usallьqlarь kønnən-køn arttь. Avьl xalqьn yzlərə belən kitərgə kөclilər. Sovettan tujqan xalьq qan qojarqa teləmədе. Şuna alar avьl xalqьn çəzalьjlar, yc itep igen kelətlərenə ut tørtələr, mallarьn qubp alьp kitələr. Menə şularqa qarşь kerəşy øcen kyꞑellelərdən tøzelgən legionnan ajrьm byleklər çibərelde.

Idel-Ural Tatar legionьnnan kilgən ber rota Belorussiə avьllarьnьꞑ bersenə urьnnaştь. Bu avьl xalqь partizannarnьꞑ bernicə heçymen başlarьnnan kicergən. Feldwebel belən Zəjni rotaqa kilep çitkən caqta, rota inde heçymgə xəzerlek alьp bara ide. Zəjni yz vatanьnnan kilgən tatarlarnь kyry belən bik şatlandь. Ike køn bujьna tanьşlarьn ezləde. Idel-Ural legionь həm Tatar yzək ojьşmasь barlьqьn belde. „Idel-Ural" gəzitəsen

Hava suqьşьnьŋ berence əhəmiəte

Soŋqь vaqьtlarda hava suqьşlarьnьŋ kyləme həm əhəmiəte şul qədər yste ki, çir өste operatsiələreneŋ əhəmiəte də vaqьtlьca ikence planqa çitte. Nətiçədə isə bu hava suqьşlarь, Jevropa doşmannarьna ike kөtelməgən nərsə kiterde: berencedən, german oboronasь kisken rəveştə yste həm doşmannьŋ atьp tөşerelgən ocqьclar sanь kytərelde; ikencedən, german hava kөclərenen aktiflьqь Angliəgə qarşь kөcəjde. Bu uŋьşlar, german hava kөclərenen yzəge bulqan çinel ocqьclarnьŋ uŋьşь, şulaj uq tөnge çinel ocqьclar roleneŋ ni qədəre ysyen acьq kyrsətə. Anglia həm amerikalьlarnьŋ fevral ajьnьŋ soŋqь ike atna ecendəge jasaqan hava suqьşlarьnda urta xisap belən ber atna ecendə, hər kөn 100 ləgən ocqьclar bөrep tөşerelgən. Alarnьŋ barь da dyrt motorlь bomba taşlavcьlar ide. Bu sannar hər kөnne ber hava eskadriliəse (ocucьlarь belən) juqalqanlьqьn kyrsətələr. Nətiçədə isə Germania şəhərlərenə hava terrorь jasaqan vaqьtta qьna, ingliz-amerikalьlar fevral ajьnda 788 apparat həm ocucьlarьn juqaltalar. Bu sannь amerikalьlar yzləre də jəşermilər. Əgərdə bu atьp tөşerelgən ocqьclar sanьna kire qajtqanda zararlanьp dingezgə batqan, zararlanьp başqa urьnnarqa vatьlьp tөşkən, jəqni yz bazalarьna qajtьp çitə almaqan ocqьclar sanьna, Italiə frontьnda juqaltьlqan ocqьclarnь da quşsan, ingliz həm amerikalьlarnьŋ juqaltqan ocqьclarь 1000-gə çitə.

Kisken rəveştə əjləngən hava suqьşlarьnьŋ ikence jaqь, German ocqьclarьnьŋ London şəhərenə jasaqan hөçymlərе, inglizlərgə kөtelməgən bələ bulьp cьqtь. Bu kөtelməgən bələne Cerçil kypme jəşerergə tөləməsen barь ber jomьp qaldьra almadь. Cit il xəbərcelərenen xəbər itylərenə qaraqanda, fevral ajьnda qьna Germaniənen kөcle hava kөclərе 8 mərtəbə Angliə pajtəxten bombaqa tottьlar. Ingliz-amerikalьlarnьŋ juqaltularь germannьqьlarqa qaraqanda kyp mərtəbələr artьq. Monьŋ acьq səbəbe bulьp, inglizlər өcen jul- nьŋ ozьn buluь həm şuşь ozьn jul buJьnca german çinel ocqьclarьnьŋ ber өzleksez hөçym itylərе torsa, ikencedən german çinel ocqьclarьnьŋ jəşrengən jaŋa maşinalar belən eş ityləre tora. German ocqьclarьna Angliə çirenə baru өcen bik qьsqa qьna jul ytərgə kirək. Şunьŋ өcen german ocqьclarь az sanda qьna juqaltu birələr. Şulaj uq 1940 nce jьl belən caqьştьrqan vaqьtta Germaniəneŋ jandьra həm çimerə torqan bombalarь bik kyp dərəçədə yste. Germaniə xisabь buJьnca ytkən jьldan birle ingliz-amerikalьlarnьŋ juqaltqan ocqьclarьnьŋ sanь 1865 kə çitə. Qьsqaca əjtkəndə, bu juqaltu ber hava flotь dip isəplərgə mөmkin. Kөcərək ber xөkymətneŋ hava flotь juq digən syz. Şunьŋ belən bergə 10 000 dən artьq ocucь juqaltьldь. Amerikalьlarnьŋ əjtylərе buJьnca, tiz kөndə alar urnьna keşe xəzerləp bulmajacaq. London həm Vaşington hava suqьşlarьna qadəttən tьş əhəmiət birep həm hava suqьşь çir suqьşlarьn yzgərtəcək dip ujlьjlar. Ləkin alar bu ujlarь belən bik nьq jalqьşalar. Alaj ujlav dөres tygel. Şuşь kөngə qədər german şəhərlərеn kypme çimerməsennər, anьŋ qorallь kөclərenə ber tөrle də zarar kiterə almadьlar. Kiresencə, Germaniəneŋ qorallь kөce yskənnən ysə bara.

Cuntsin idarəsendəge Qtajda xuçalьq torqьnlьqь

Cuntsin idarəsendəge Qtajda tormьş şartlarьnьŋ bik avьrajuь turьnda Japoniə mətbuqatь Cuntsinnan alqan xəbərlərеn iqlan itte. Ul xəbərlərdən aqca bəhasьnьŋ tөşyenə qarşь Cuntsin xөkyməte hicber cara kyrə almaqanь belenə. Şul uq vaqьt anda sənaqət eşlərе bik kimegən. Məsələn, maşinalar eşləp cьqara torqan 360 mөəssəsədən xəzer 32 se jabьlqan.

Qtajnьŋ tav sənaqətendə taş kymere belən bergə, qurqaşьn həm vol'from məqdanь cьqaru zur urьn tota. Xəzerge vaqьtta bu məqdannarnь cьqaru eşe in tybən dərəçəsenə tөşkən. Suqьşqa qədər bөten dөnjada qullanьlqan vol'fromnьŋ 80—85 % tь Qtajdan cьqa ide. Ləkin 1943 nce jьlda, xətta 1942 nce jьlqa qaraqanda da, ike mərtəbə kimrək vol'from məqdanь cьqarьlqan. Qtajnьŋ 80 % qurqaşьn məqdanь Kociu өlkəsendə cьqa, ləkin elek anda 150 000 keşe eşləsə, xəzer fəqət 5000 genə eşce qalqan. 1942 nce jьlda Qtajda 3629 tonna qurqaş cьqarьlqan bulsa, 1943 nce jьlda 2900 tonnadan da kimrək bulqan. Şunlьqtan qurqaşnьŋ bəhasь caqьştьrьlmaslьq dərəçədə yskən. Əgər də 1939 ncь jьlda ber tonna qurqaş bəhasь xөkymət tarafьnnan 15 000 juan (20 juan — ber dollar) dip bilgelənsə, 1943 nce jьlnьŋ ijyləndə ul 110 000 juanqa çitkən. Rizьq bəhasьnьŋ Kociu өlkəsendə cьdьj almaslьq kytərelye, eşcelərne başqa өlkələrgə kitərgə məçbyr itkən. Şunlьqtan qurqaş cьqaru eşe xəzer bөtenləj tuqtalu qurqьnьcь astьnda qalqan.

Cuntsin xөkyməte rizьq bəhasьn ber kyləmdə qaldьrьrqa tьrьşьp həm dөgene norma belən genə birep, aŋa qatь bəha qujarqa ujlasa da, igenneŋ ytkən jьl uŋьşsьz buluьnnan jartь jьl ecendə dөgeneŋ xətta xөkymət tarafьnnan bilgelengən bəhasь da өc mərtəbə yskən. Qomumən urtaca bəha ber jьl ecendə 80 mərtəbə, ə 1937 nce jьl belən caqьştьrqanda 500 mərtəbə artqan. Bolar nətiçəsendə Qtaj aqcasьnьŋ bəhasь bik tөşkən. Rəsmi rəveştə 20 juan ber dollar torsa, itək astьnnan aqca alьştьrucьlar ber dollarnь 80 juanqa birələr ikən. Igen uŋьşsьzlьqьnnan avьl xalqь aclьqqa ducar bulqan həm tөrle şəhərlərgə kycep kitərgə kereşkən. Cөnki rizьqnь fəqət şəhərlərdə genə satьp alьrqa mөmkinlek qalqan. Suqьşqa qədər 150—200 meŋle şəhərlərneŋ qaj berendə xəzer jəşəvcelərneŋ sanь 700—750 meŋgə çitkən.

Cuntsin idarəsendəge Qtajnьŋ qarşьnda torqan məs'ələneŋ xəzer iŋ avьrь jul eşlərе dip tanьla. Qtajnьŋ timer həm su jullarь barьsь da diərlek milli Qtaj qulьnda qaldь. Cuntsin Qtajь yzen fəqət jөk maşinalarь belən genə tə'min itə ala. Ləkin andaqь maşinalarnьŋ 25 % tь xəzer bөtenləj eşkə jaraqsьz bulьp vatьlqannar həm qalqannarь da şul dərəçəgə çitygə bik jaqьn. Jaŋa maşinalar kertergə jul juq. Fəqət Sovetlar sojuzьnnan qьna maşinalar kitererlek jul bar, ləkin moŋa qədər annan Qtajqa əle ber maşina da kiterelgəne juq.

Şuşь iqtisadi qiьnlьqlar nətiçəsendə Cuntsin xөkyməte araqь ecyne həm başqa qьzьqlьqlarnь tьjarqa qərar cьqarqan. Ləkin bu qərar xalьqnьŋ kyŋlen taqьn da tөşergən.

German qəskərlərе Norvegiə tavlarьnda

uqьp cьqqannan soŋ, urmanda tapqan kəqəzne uqьqannan soŋ qanatlanqan kebek quətlənde. Jөrəgendə berence mərtəbə millətеn sөjy xise tudь. Jəşel pinzəgeneŋ sul qulьna uq belən çəjə bilgesen də tekte. Kyŋele tulьp, tatar millətеneŋ jazmьşь turьnda ərnede. — Min tatar ulь, xalqьm өcen xezmət itərgə tieş. — fikerlərе anь aşqьndьrdь. Bu kөnnər Zəjnineŋ fikerendə zur borьlьş jasadь həm ul alarnь cьnnan da tanьdь. Gəzitəne uqьqan sajьn. — əjje, şul. — syzen qabatladь.

Zəjni iptəşlərenə bik oxşadь, tьnьc həm zirək buluь belən xөrmətlənde. Barь da ber qailəneŋ əqzalarь kebek tatu jəşəp, ul komandir itep bilgeləndе. Bernicə mərtəbə urmanda kyzətylərgə qatnaştь. Anьŋ berence uŋьşь өc partizannь qulqa alu belən başlandь.

Kөnnərneŋ berendə Zəjnineŋ tөrkeme avьlnь saqlav xezmətеn yti. Zəjni, mujnьna aftomatьn asqan xəldə, avьlnьŋ əle ber, əle ikence başьna jөrep, soldatlarnьŋ xəlen belep tordь. Ytep barьşlьj, qapqa tөbendə balalajka ujnavcь ber solu qьznь kyrde. Ul borьlьp qarav belən, şunь qьna kөtep torqan qьz jьlmajdь. Kөlәc jөze yzenə tarttь. Saqtan almaşьnqac, janьna kilyen ytende.

Ozaqta ytmi, Zəjni belən qьz colan ecendə... Qap-qaraŋqь, salam belən tutьrьlqan colan. Ul, kinət qьznьŋ kykrəgendə nindider ber qatь əjber barьn sizep, yze də sizməstən qьznьŋ kylmək izyen jьrttь. Eş nətiçəse: kykrək qalqulьqlarь arasьna bəjləngən pestoletnь tartьp aldь...

Ştabta alьnqan soravlar qьznьŋ partizannar janьnnan kilyen məqlum itep, partizannar turьnda tulь məqlumatlar alqac, alarnь juq ity turьnda caralar kyry kirək buldь. Ozaqlamьjca kyzətycelər, feldwebel Filips çitəkcelegendə, partizannar urnaşqan çirgə bөtenləj yk jaqьn kildelər. Qujь urmanda xərəkət itye, əlbəttə, auьr ide. Jaŋqьrdan jyeşləngən çir, jьlqaqa çitər aldьnnan qьzьl balcьqlь batqaq pulemjot həm diska kytərgən jegetlərne joncьttь. Irtən cьqqan kyzətcelər tөş urtalarьnda avьldan 10 km. çirdə idelər. Suqьşlarda kyp təçribəgə iə bulqan Filips urmanda hərber keckenə nərsəgə də diqqət itte. Sьnqan aqac botaqlarь, utьrtьp kitkən aqac kisəklərе, taştan jasalqan figuralar partizannarnьŋ jьraq qalmaqanlьqьn belderə.

Feldwebel yzeneŋ өc jegetenə eşləjəcəklərеn qьsqa qьna qabatlaqanda, aftomattan pulələr java başladь. Alar tiz genə aqac tөbenə jattьlar. Ozaqta ytmi, 50 ləp partizan bolarqa taşlandь. Ləkin kyzətycelər tarafьnnan pulemjot həm aftomattan acьlqan ut alarnь jatьrqa məçbyr itte. Qatь atьş başlandь. Inde partizannar 10 lap keşelərеn juqaltьp ta өlgerdelər. Hər minut sajьn alar kytərelep, ştьjkka taşlanьrqa mataştьlar. Kyzətycelər osta ut alьp barularь belən alarnьŋ safьn çirgə jatqьrdь. Kөrəş ike səqəttən də aşьp kitte, soŋqaraq pulələrneŋ betye belende.

— Doşman qulьna birely juq!

Jegetlər soŋqь granatlarьn qьsьp tottьlar. Doşman da inde safьnьŋ jartьsьn juqalttь. Alar, kyzətycelərne uratьp almaqcь bulьp, tөrle jaqtan jaqьnlaştьlar. Kyzətycelərneŋ acularь qabardь. „Jatьp ylgəncе, atьp yl!“. — digən tojqь belən hərberse jandь. Soŋqь granatlarьn attьlar. Doşman safь sirəgəjde, tөten-tuzan arasьnda ьnqьraşucьlarnьŋ sanь arttь. Dyrt batьr kyzətce belən 13 ləp partizannьŋ buqazqa totьşьp qinaşqan caqьnda. Zəjnineŋ tөrkeme jardəmgə kilə. Zəjni yzeneŋ 10 jegete belən Filipstən ike səqət soŋqaraq qalьp cьqqan ide..

Feldwebel Filips həm Gərəj doşman belən soŋqь kөclərе betkəncе alьştьlar: jə ylem, jə qalu. Ləkin doşman, san jaqьnnan kyp bulьp, xəjvannarca qьcqьrьştь. Feldwebel belən Gərəjne avьzlarьna cyprək tutьrьp, ber qajьnqa bəjlədelər. Alardan jьraq tygel, ike tatar jegetеneŋ jьrtqalanqan gəvdəse jata. Feldwebel belən Gərəj alarnь kyrde. Alar tel belən səjli almasalar da, kyzlərеneŋ acu belən jaltьravь doşmanqa nəfrət əjtə ide.

Partizannar, jegermedən artьq keşelərеn dyrt kyzətce aldьnda juqaltqannarьnnan qərlənep, bəjlənep qujьlqan ike xərəkətsez kөctən nervalarьna tə'sir jasav belən yc almaqcь buldьlar. Kykrəklərеn kiergən Ike kyzətcegə dyrt-biş aftomat tөzəlde. Ləkin şul vaqьt aftomat şaqьldadь. Ul ike kyzətcegə tygel, ə partizannarqa qarşь acьlqan Zəjnineŋ utь buldь.

Zəjni, çiŋy şatlьqь belən aftomatьn havaqa kytərep, bəjlənep qujьlqannar janьna jөgerde. Tele belən şatlьqьn belderə almaqan feldwebel Filipsneŋ Zəjnigə qaraqan kyzlərеnnən jəşlər genə təgərəde. Avьzlarьnnan cyprək alьnqannan soŋ, ul: — Zəjni bist du?, — dьp, Zəjnine kilep qocaqladь.

Ber tөrkem legioncьlar, partizannarnьŋ zur ojalarьn kyzətep, ikence kөnne yk tuzdьrdьlar. Biş səqətkə suzьlqan suqьşta partizannar otrədе tar-mar itelde. Zəjni belən feldwebel jaralandь, ikese də lazaretqa ozatьldь.

*

Monnan soŋ ber jьl uzdь. Zəjni Idel-Ural Tatar legionьnda bulьp, kyp kenə burьclarnь ytəvdə qatnaştь. Feldwebel Filips ta taqьn ber tapqьr partizannarqa qarşь kөrəştə buldь. Alar keckenə şəhərneŋ restoranьnda ocraşunь kyz aldьna kitery tygel, ujlap ta qaramaqan idelər. Şuŋa kyrə alarnьŋ ocraşuь ikese өcen zur vaqiqə buldь. Jal vaqьtlarьnьŋ bergə turь kilyenə də qəçəplәndelər.

Əle kicə genə kybebez əsirdə ide, ə bygen kөrəş safьnda. Keşe yzen nindi genə eşkə baqьşlamasьn, ul berence mərtəbə uŋьşlarqa qaraqanda, uŋьşsьzlьqlarqa kybrək ocrajacaq. Hər millət yzen saqlaqan kebek, bez də yz millətebez өcen kөrəşəbez.

— Tarixnь tormьş jaza, sin də yz өleşeŋne jazdьrьrqa onьtma!

SSSR da ikmək məs'ələse

Sovetlar sojuzьnda сьqqan hərber gəzittə informbjuronьn maqtanularь, bernicə „jalqьnlь“ məqalələr həm Stalinqa kolxozcьlarnьn mөraçəqəte, aŋa ozьn qəmerlər teləvdən başqa, taqь ber nərsə bula: ul da bulsa — „Ikmək — dəvlətkə“ digən bylek.

Ikmək! Ul xəzer Sovetlar Sojuzьnda iŋ avьr məs'ələ. Kolxoz tөzy nətiçəsendə, Stalin igencelərneŋ xezmətеn yzenə, alarnьŋ ikməgen yzeneke itkən ide. Ləkin bu suqьş dəverendə kolxoz tərtibe də Stalinnь qənaqətləndererə almьj. Kolxoz ikməge seberke belən seberelep alьndь, ləkin barlьq irlərneŋ suqьşta, atlarnьŋ bulmavь, maşinalarnьŋ vatьq bulularь nətiçəsendə xəzer inde kolxozlar çitərlek ikmək birə almьjlar. Şuşь avьr xəldən сьqu өcen Stalin xəzer jaŋa jul bilgeləgən. Ul — ajrьm kolxozçьlarnьŋ ambarlarьn buşatu.

Bogorodsk rajonьnьŋ kolxozcьlarь bөten kolxozcьlarqa mөraçəqət itkənnər. Ul mөraçəqəttə bar „artьq“ ikməkleren xөkymətkə birergə caqьrqannar həm yzlərenən 3900 pot ikmək birgənnərеn beldergənnər. Şunnan soŋ tegermən əjlənə başlьj — „sotsialistik jarьş“ başlana. Sovetlarnьŋ gəzitə bitlərе, fələn kolxozcь fələn pot ikmək tapşьrdь, fələne fələn qədər, Omsk өlkəse frontqa ikmək eşalonь çibərde, digən kebek xəbərlər belən tulьь.

Cəcərgə aşlьq bulmasa — kolxozcьlar ambarь nərsəgə?

Eşlərgə at bulmasa — kolxozcьlarnьŋ sьjьrь nərsəgə?... Çitər... Balalar sөt ectelər inde, xəzer sьjьrlar da kolxoz eşen eşləsennər.

Mondьj məs'ələlər bol'şeviklar qulьna jaŋa təşkən өlkələr də bigrək tə kөcle rəveştə qujьla. Bol'şeviklar, andaqь igencelərgə: — Sez avьllarьqьz aşa front uzqanьnnan zarlanasьz, ləkin başqa өlkələr kolxozcьlarьnьŋ, „iptəş“ Stalinqa nindi mөraçəqətlər itkənen uqьp qaraqьz, — dip, əjtələr. Əgər də bu syzlərneŋ tə'sire bulmasa, başqa caralar belən bu meskennərneŋ yzlərеn şundьj uq mөraçəqətkə jazarqa məçbyr itələr. Bol'şeviklar, igencelərneŋ aqtьq telem ikməkləren genə alu belən genə qənaqətlənmilər, alarnь Sovet propagandasь өcen tөrle jalqannar sөjlərgə məçbyrlilər.

Sovetlar „oçmaxь“ndaqь tormьş xəzerge kəndə şuşьlardan tora! Ildəge aclьq bol'şevizmnь bua başladь.

Şavlьj dingez

Şavlьj dingez, nigə şavlamasьn,
Çillər isep anь şavlata.
Davlьj xalqьm, nigə davlamasьn,
Irekseziek anь davlata.

Çillər isep anь şavlatsa da
Belə dingez nicek şavlarqa.
Belsə ikən xalqьm dingez kebek,
Yz iregen nicek davlarqa.

Million tamcь bulьp qorur dingez,
Taralsa ide denja jezenə.
Dingez bulьp çirdə qalmas ide,
Iə bulmas ide kecenə.

Qojaş anь buqa əjlənderep,
Kytərer ide kyknen jezenə.
Anda inde dingez bolьt bulьp,
Bireler ide çilneŋ irkenə.

Bez də, millətteş dus, tarqav jөresək,
Bolьtlardaj ireksez qalьrbьz.
Çir tetratkən bөjek batьr xalьq
Juqaluqa taban barьrbьz.

Tarqavlьqnь taşlap, bez ojьşьp,
Ber maqsatqa bergə barьjq!
Namus belən basьp kerəş safьna
Irkebezne suqьşьp alьjq!

Ş. Niqməti

Jəşəv өmetlərе

Tormьş bit ul sina qaramastan
Buj çitteme ujlar ujlata.
Kynlendə səjləp betermaslek
Matur xislər, dərtlər ujata.

Başьn qaşьp, jьraqlarqa qarap,
Zur plannar təzgən bulasьn.
Kөnen genə tygel, tөnnəren də
Xial dingezenə cumasьn...

Menə xatьnьŋ appaq kybələktəj
Irkələnə sina, nazlana...
Tabiqət tə sina kөlep qarьj.
Hər urьnda monlь saz aqa.

Ujlanasьŋ, tormьş qarşь tөşə,
Kөrəşəsen, tala beləklər.
Ləkin synmi, duslar,
Ber qajcan da jөrəktəge өmet, teləklər.

Kөrəş barqan belən tormьş matur
Kilgən sajьn kilə jəşəsen.
Hər kem aŋa yzenen qөmren birə,
Kyrgən sajьn kilə kyrəsen.

Tormьş bit ul sina qaramastan
Buj çitteme ujlar ujlata,
Kynlendə səjləp betermaslek
Matur xislər, dərtlər ujata.

Min də jөzəm kөrəş dulqьnьnda,
Mьltьqьmnь totьp qulьma.
Yzem ylsəm, ytken xənçəremne
Idel-Ural birer ulьma!

L. Xəjrullin

Xəjləle suqьş

Anglianeŋ qьsuь bujьnca ber jaqtan Portugalia, Fransianeŋ qьsuь bujьnca ikence jaqtan Ispania 1801 nce jьlnь ber-berenə qarşь suqьş iqlan itələr. Bu yzara suqьşucь ike millət, suqьş qьrьnda ber-berse belən ocraşmas өcen bөten bulqan mөmkinleklərne fajdalanalar.

— Ni өcen bezgə suqьşьrqa?!, — dip Portugalia generalissimusь Lafөnes ispan generalь Solano aldьnda acьq sorav quja. — Portugalia həm Ispania yzara məqnəsez suqьş alьp barsalar keşe jөgen taşucь xəjvan kyrneşenə əjlənəcəklər. Bezne Anglia, sezne Fransia, yz fajdalarь өcen suqьştьrmaqcь bulalar. Şulaj bulqac qəskərlərebez belən ber çirdən ikence çirgə kycep jөrik, doşmannar işetsen өcen şaltьravьqlarnь şaltьratьjq, tavьş kytərik. Ləkin Allah Təqaləneŋ qədere өcen ber-berebezgə ber nindi də usallьq, jamanlьq kitermik, başqa xalьqlar aldьnda kөlke bulьp qalmьjq.

Ispan generalь Solano, Lofonesnьŋ qajət aqьllь teləgen zur şatlьq belən qabul itə. Bu yzara kilesy nətiçəsendə, ber aj bujьnca dəvam itkən suqьşta, Portugalia həm ispan qəskərlərе berberse belən ocraşmas өcen tөrle manevrlar jasьjlar. Ispan qəskərlərе bulqan çirdə portugallar, həm kiresencə, portugal qəskərlərе jөrgən çirdə ispanlьlar bulmьjlar. Şulaj itep bөten suqьş barьşьnda ike jaqtan da ber genə uq ta atьlmьj, ber genə tamcь da qəskəri qanь tygelmi.

1801 nce jьlnьŋ 6 nсь ijyneндə Badaxoseda ike ara solьx təzelə.

Xuça Nasrettin

Ber kөnne kyrşese Xuça Nasrettingə:

— Xuça əfəndе! Sezdə qьrьq jьllьq serkə bar ikən. Avrubьzqa daru bulьr ide, şunь ber az birsəgezce?. — diygə. Xuça: — Birmim!. — digən.

— Ni səbəple?, — dip soravqa:

Əgər bygen serkə jasasam, ul qьrьq jьldan soŋ da mində bulьr ideme, — dip çəvap qajtarqan.

★

Ber kөnne Xuçaqa: „Qorsaqьnnьŋ aqьlь juqalqan“, — digənnər. Ul monь işetkəc tirən ujqa batqan. Anardan taqьn:

— Nişləp bolaj ujqa battьŋ?, — dip soravqa:

— Qorsaqьmnьŋ az qьna da aqьlь juq ide, ul nicek inde aqьlnь juqalttь ikən?, — dip ujlьjm digən.

Атăл-Урал
№ 5 „Idel-Ural“ хаçатăн чăвашла хушăмĕ 8. Апрель 1944

Ырă Мункун уйавĕпе чăваш тăванăмăрсене телей тата вăрăм кунсул сунатпăр

Христос вилĕмĕнчен чĕрĕлнĕ, вилĕмĕпе вилĕме çĕнтерсе, вилнисене чĕрĕлĕх панă.

Пайан Христос чĕрĕлсе тăнă кун! Эй, çынсем, хĕпĕртĕр! Мункун çитрĕ, Турă Мункунĕ килчĕ!

Чĕремĕрсене тасатар! Çутăлса чĕрĕлсе тăнă Христоса курар! Мухтав йурри йурлар! «Çавăнăр» тенĕ сасса лайăххăнах илтер!

Пĕлĕт синчисем тивĕçлипе хĕпĕртенччĕр, çĕр çинчисем савăнччĕр! Курăнакан тĕнчерисем те, курăнми тĕнчерисем те, пурте уйав туччĕр! Христос чĕрĕлсе тачĕ, ĕмĕрлĕх савăнăç килчĕ!

Эй Çăлакан Христос, Эсĕ чĕрĕлсе тăнине çӳлте ангĕлсем мухтаса йурлаççĕ, пире те çĕр çинче Хăна таса кăмăлпа мухтама тивĕçлĕ ту.

Пайан пĕтĕм тĕнче çутăлса кайрĕ: пĕлĕчĕ те, çĕрĕ те, çĕр тĕпĕ те çуталчĕ! Христос чĕрĕлсе тăнăшăн мĕн пур чĕрĕ чун та уйав тутăр, вĕсем хăват Унран илеççĕ.

Килĕр, çĕнĕ ĕçкĕ ĕçер, вăл типĕ чултан тухни мар, Христос тупăкĕнчен йухса тухакан чĕрĕлĕх çăлĕ ĕçки вăл; эпир унтан хăват илетпĕр.

Çуртасем тытса, кĕрĕве хирĕç тухнă пек, тупăркан тăракан Хростоса Хирĕç тухар, савăнса уйав тăвакан ангĕлсемпеле пĕрле Туррăн çăлакан Мункунĕшĕн савăнса уйав тăвар.

Санăн чăн ырă, чаплă йату аслăланчĕ, мухтавлă пулчĕ. Эй, пирĕн Турă, Сана асăласа мухтатпăр, Ашшĕне, Ывăлне, Светуй сывлăшне, халĕ те, кирек хăçан та, ĕмĕр-ĕмĕрех. Аминь.

Мункун кĕллисенчен

МУНКУН

(А. Иванов сăввинчен).

Хĕвел чылай çӳлелле
Хăпарнă та, йал çине
Пĕтĕм вăйпа çутатать,
Тăрсан пĕрре йăл! Кулать.

Ку мĕн капла савăнать?
Мĕне курнă пулать-ха?
Е!.. хăнасем пухăнса
Мункун тăваççĕ иккен.

Хăшĕн-пĕрин сăрапа
Çăмăлланнă чĕлхисем...
Пĕтĕм йалĕ çемрĕлет,
Уйав чаплă пултăр, тет.

ГЕРМАНИ ÇАРĔСЕМ ВЕНГРИНЧЕ

Венгрире çĕнĕ тӳре йĕркеленнĕ

Икĕ йенчен те тунă килĕшӳ тăрăх тата ĕлĕкхи çирĕп хĕçпăшалла туслăх никĕсĕ çинче Германи çарĕсем Венгрине кĕчĕç.

Отставкăна тухнă тӳре вырăнне çĕнĕ тӳре суйласа йĕркеленĕ.

Кун çинчен Венгрин информациллĕ бюро мартăн 22-мĕшĕнче, касхине, сакăн пек официаллă пĕлтерӳ пачĕ:

Виçĕ патшалăх пакчĕн никĕсĕ çинче, пĕрлелĕх тăшмана хирĕç пыракан вăрçа тата та çирĕп пĕрлелĕхре илсе пырас тĕллевпе, икĕ йенчен те тунă килĕшӳ тăрăх, Венгри çĕрĕ çине Германи çарĕсем кӳртĕнчĕç. Венгрин пур вăйĕсене те мобилизацилени уншăн хăрушăсăрлăх тата большевизма çĕнтересси çине пысăк шанчăк парать.

Венгрин йертӳçĕ хăйĕн Германири Стояи посланикне отставкăна тухнă кивви вырăнне çĕнĕ тӳре суйлама хушнă.

Туслă патшалăх тӳрисем иккĕш те сахаалхи туслăх йĕркипе тата хĕçпăшалла йулташлăх çинче тунă йышăну — пĕрлелĕхле çĕнтерӳшĕн пулăшакан меслет пуласса хăйуллă шанчăк тытаççĕ.

Тĕрĕслĕхшĕн тăракан пĕтĕм тĕнчери патшалăхсем, пуринчен ытла Германин пĕрмайлнсем, пĕр сасăпа Германи тунă ĕçе хавасланса ырлаççĕ.

Çĕршыван сăн-сăпачĕ: тури чăваш хĕрĕсем уйава хатĕрленеççĕ.

Белоруççи хресченĕсене хĕçпăшал шанса панă

Белоруссинчи нимĕç тӳресем унти вăрхурахлăхпа кĕрешессипе çĕнĕ ĕçсем тунă. Çар хысĕнче вăрхурахлăх пулни, паллах, чăн малтан лăпкă пурнăçпа пурăнма йуратакан хресчене кансĕрлет. Белоруссин халăхне вăрхурахлăхпа кĕрешес ĕçе активлăн хутшăнтарассипе, нимĕç тӳрисем хресченсене хĕçпăшал памалла тунă. Белорус халь хăйĕн çĕрĕпе кил-çуртне хăй аллинчи хĕçпăшалпа сыхлама тивĕç. Хальхи вăхăтра хресчен хăй ĕçлекен çĕре хутĕлесе тăрсан, вăл сав çĕре хăй харпăрлăхĕ пулма тивĕç илет.

Малтан пируссем, унтан... Тытса пару.

Акăлчансен «Таймс» хасачĕн Александринчи корреспонденчĕ пĕлтерне тăрăх, нимĕссен йенне тыткăна лекнĕ 26-мĕш дивизинче пулнă Валентин Слуцкина кăнтăр Италине тарса касма тӳрĕ килнĕ. Акăлчан сар пайĕсем вырнасна çĕре килсен, вăл хăйне малалла та унтах хăварма ыйтнă. Çавна пула ăна лайăх симе тата чылай пируссем панă. Анчах малалла, шелшĕн — «Таймс» пĕлгернипе — Слуцкинăн акăлчан сарĕнче йулас кăмăлĕ пурнăçа кĕреймен, Совет Сойусĕн Канрти дипломатилле представителĕ ăна хăвăрт хăй аллине пама ыйтнă. Вăл ыйту пурнăçланнă.

Асăрхаман тĕлĕнӳ: тĕнчере арçын ача хĕрачаран нумай

Энтомолăксем малăртнипе, лĕпĕш çăмартинчен 1000 ама пусне 10693 аса лĕпĕш тухать. Çавăн пекех сурăхсемпе майракаллă выльăхсен, пуринчен ытла — сыснасен хушшинче асисен йышĕ амисенчен иртет. Аналогилле пулăм çынсем хушшинче те палăрать. Арçын ачасен суралу йышĕ хĕрачасен суралу йышĕнчен чылай çӳлте тăрать. Статистикă сăнавĕ 1000 хĕрача пусне 1319 арçын ача суралнине палăртать. Анчах малалла пĕрмайлă танлашу процесĕ пулса иртет, мĕншĕн тесен, кĕсĕн сулхи арçын ачасен вилĕвĕн процентĕ хĕрачасеннинчен çӳллĕ пулать.

Чăвашла хушăмшăн ответлă А. Асамат.

Çăvaplь redaktor leg. Qiam Qəlief.
Tatarische Zeitung „Idel-Ural“
Berlin W 7, Dorotheenstraße 64
Druck: Deutscher Verlag, Berlin.